

WAŻNIEJSZE ZWROTY ŁACIŃSKIE UŻYWANE WE WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYŹNIE

Disce, sed a doctis disce!

Ucz się, ale ucz się od mądrych!

A

A capite Od głowy, od początku; w drukarstwie: od początku wiersza, od nowej linii (akapit).

Ad acta Do akt odłożyć sprawę; sprawa być może znalazła już swój koniec w archiwum.

Ad hoc Specjalnie, tylko do tego; bez zamiaru ogólniejszego zastosowania; doraźnie, na chwilę, na już, na teraz.

Ad multos annos Do wielu lat żyj!; Sto lat! Żyj nam wiele lat!

Ad rem Do rzeczy wrócić (gdy rozmowa zbacza z tematu).

Ad usum externum Do użytku zewnętrznego (o lekarstwach, np. maściach, ale i coś na użytek kogoś z zewnątrz).

Ad usum internum Do użytku wewnętrznego (o lekarstwach, np. czopkach, ale i dla kogoś z naszej „wewnętrznej” grupy)

Advocatus Dei Adwokat Boga (w procesach kanonizacyjnych osoba uzasadniająca świętość kandydata na ołtarze)

Advocatus diaboli Adwokat diabła (w procesach kanonizacyjnych osoba „szukająca dziury w całym”, starająca się znaleźć mankamenty z życia kandydata na ołtarze); przenośnie: obrońca złej sprawy.

Ad vocem Do słowa tegoż chcę się odnieść; chcę coś dopowiedzieć.

Alias Inaczej zwany; innym razem.

Alibi Gdzie indziej być w momencie popełnienia przestępstwa i potrafić to udowodnić, mieć na to świadków; dowód niewinności.

A linea Od nowej linii.

Alma Mater Matka Karmicielka (studenci o swojej uczelni).

Anno Domini W roku Pańskim.

A. Ch. N. = Ante Christum natum Przed narodzeniem Chrystusa.

A. m. = Ante meridiem Przed południem.

Antidotum Odtrutka.

A posteriori *Wychodząc w rozumowaniu od następnego, późniejszego; na podstawie doświadczenia, faktów; wnioskowanie ze skutków (o przyczynach).*

Appendix Dodatek; aneks; suplement.

A priori *Wychodząc w rozumowaniu od wcześniejszego, przed doświadczeniem, z założenia; wnioskowanie z przyczyn o skutkach; wyrażanie sądu, będąc np. do kogoś uprzedzonym.*

Aqua destillata Woda destylowana, skroplona. „*Tu wlata, tam wylata, aqua destilata*”.

Aqua vitae Woda życia; wódka.

Arbiter elegantiarum Znamca w sprawach elegancji, mody (*przydomek Petroniusza*).

B

Biblia pauperum Biblia ubogich (*w obrazkach dla analfabetów*).

Bis Dwa razy.

Bonum commune Dobro wspólne.

Bonum publicum Dobro powszechne, ogólne, publiczne.

C

Camera obscura

Circa (circiter) Około, mniej więcej.

Corpus delicti Rzeczowy dowód przestępstwa.

Cui bono (fuerit)? Dla kogo to będzie korzyścią?

Curriculum vitae (c.v.) Przebieg życia, *życiorys*.

D

De facto O wykonanej sprawie, *w rzeczywistości; istotnie, rzeczywiście*.

De iure *Na podstawie prawa; na mocy stanowiska prawnego; O prawie.*

D.O.M. = Deo Optimo, Maximo Bogu Najlepszem, Najwyższemu.

Dictum To, co powiedziane; powiedzenie.

E

Errata Wykaz błędów

Et cetera I pozostałe. *I tak dalej.*

Ex aequo Na równi, jednakowo.

Ex cathedra Z katedry (*podwyższonego siedzenia jako oznaki władzy, urzędu*); *urzędowo; w sposób ucinający dyskusję.*

Ex definitione Z definicji.

Exempli causa Dla przykładu; na przykład.

Ex iure Z mocy prawa.

Ex lege Z mocy prawa, z mocy ustawy.

Ex libris Spośród książek; z księgozbioru. *Także: znak biblioteczny w formie ozdobnej winiety.*

Ex officio Z urzędu, urzędowo; *na mocy sprawowanej władzy.*

Explicite Bez ukrywania; jasno, wyraźnie; *bez ogródek.*

Ex post Z tego, co potem; po fakcie.

Expressis verbis Wyraźnymi słowami; *dokładnie, dobitnie, bez ogródek.*

Ex promptu Bez przygotowania, na poczekaniu.

Extra Nadzwyczajnie, dodatkowo.

F

Fac simile Zrób podobne (*dokładne odwzorowanie pisma czy podpisu, stąd: faksymile*).

Furror poeticus Szał poetycki. *Napad natchnienia to wena tworzenia.*

G

Genius loci Duch opiekuńczy miejsca

Gloria victis Chwała zwyciężonym, *ponieważ, chociaż pokonani, to jednak walczyli dzielnie. (Także: tytuł opowiadania Elizy Orzeszkowej).*

Gloria in excelsis Deo! Chwała na wysokościach Bogu!

Gradus ad Parnassum Krok na Parnas (góra Apollina), czyli zdobywanie doskonałości w sztuce.

Gratis Bezpłacie.

H

Hannibal ad (ante) portas Hannibal u bram (Rzymu), czyli bezpośrednie zagrożenie.

Homo faber Człowiek rzemieślnik (*człowiek jest wytwórcą*).

Homo sapiens Człowiek myślący (*termin naukowy dla oznaczenia rodzaju ludzkiego*).

Horrible dictu Straszne do powiedzenia. *Aż strach powiedzieć*.

Horror vacui Strach przed próżnią; *Przyroda nie znosi próżni (Arystoteles)*.

I

Ib. = Ibid. = Ibidem Tamże; w tym samym miejscu.

I.e. = Id est To jest; to znaczy.

Igni et ferro Ogniem i mieczem.

Ignorantia iuris (legis) nocet Nieznajomość prawa (ustawy) szkodzi.

Ignotum per ignotum *Wyjaśnianie nieznanego przez nieznanie. Wyjaśnianie komuś czegoś przy użyciu nieznanych mu, trudnych terminów.*

Imperium in imperio Państwo w państwie.

Imponderabilia Wartości nie dające się zważyć; *rzeczy niewymierne (np. pod względem moralnym, estetycznym)*

In abstracto W oderwaniu od rzeczywistości; *abstrakcyjnie*.

Inc. = Incipio Początkiem nazywać jakiś utwór (*gdy np. wiersz jest bez tytułu, wtedy nadajemy mu nazwę od jego pierwszych słów*).

Incognito Skrycie, pod zmyślonym nazwiskiem; *nie ujawniając swego imienia*.

Index nominum Wykaz imion; spis nazw własnych.

Index rerum Spis rzeczy.

In flagranti (crimine comprehensi) Pochwyceni w momencie popełniania przestępstwa; *na gorącym uczynku*.

In memoriam Na pamiątkę.

In minus Na niekorzyść, na minus.

In perpetuum rei memoriam Na wieczną rzeczy pamiątkę.

In persona W osobie własnej, *czyli osobiście*.

In plus Ma korzyść, ma plus.

In spe W nadziei; oczekując na to, co będzie.

In statu nascendi W stanie rodzenia się; w chwili powstawania, w stanie zaczątkowym.

In statu praesenti W stanie obecnym.

In summa W całości; razem, w komplecie.

In toto W całości.

In usum Delphini Na użytek Delfina (francuskiego następcy tronu); ocenzurowana wersja utworu na użytek młodzieży.

In vino veritas W winie prawda. Interpretować tę maksymę można dwojako: Człowiek podpity często mówi niechcący prawdę, której na trzeźwo nigdy nie odważyłby się powiedzieć. Albo: Czasem trochę wina (rozluźnienia, nabrania dystansu) pozwala zrozumieć sprawę, poznać prawdę, istotę rzeczy.

In vitro W szkle; *w probówce*.

Iunior Młodszy.

L

Lapsus linguae Mimowolny błąd językowy (*w mowie, przejęzyczenie się*). *Wy jesteście gruba dupa. Zady i walety*.

Liberum veto Wolne „nie pozwalam”.

Licentia poetica Dowolność poetycka; swoboda u poetów *w odchodzeniu od reguł gramatycznych ze względu na rym czy rytm. Swoboda artystyczna, fantazja twórcza*.

Lingua vulgaris Wulgarny język.

Loci communes Miejsca wspólne (*w tekście, odnoszące się do wspólnych zagadnień*).

Loco W miejscu, na miejscu.

M

Mea culpa, mea maxima culpa Moja wina, moja bardzo wielka wina.

Memento mori! Pamiętaj o śmierci!

Mirabile dictu Przez swą dziwność trudne do powiedzenia.

Mirabilia Rzeczy przedziwne, cudowności.

Modus vivendi Sposób życia; *Sposób układania stosunków międzyludzkich.*

N

Nihil novi Nic nowego.

Nihil (nil) novi sub sole Nic nowego pod słońcem (*Księga Eklezjasty I, 10*).

Nihil obstat Nic nie stoi na przeszkodzie (*formuła cenzury kościelnej, że dzieło nie sprzeciwia się zasadom wiary i moralności*).

Nota bene! (N.B.) Dobrze zanotuj! *Zwróć na to uwagę! (Mylnie używane jako „Nawiasem mówiąc”).*

O

OB. = Obiit Odszedł, czyli umarł.

Opera omnia Dzieła wszystkie.

Opera selecta Dzieła wybrane; wybór dzieł.

Opus citatum Dzieło cytowane.

O tempora, o mores! O, co za czasy, o, co za obyczaje!

P

Panem et circenses! Chleba i igrzysk! (*Juvenalis, Satyry 10, 81*).

Pars pro toto Część zamiast całości.

Per exemplum Na przykład; jako przykład.

Per pedes Na nogach; pieszo. *Jedni mercedes, drudzy per pedes.*

Perpetuum mobile Urządzenie ciągle w ruchu; *przyrząd wiecznie sam z siebie poruszający się.*

Persona non grata Osoba niemiła; osoba niepożądana; w dyplomacji: osoba, która utraciła kredyt zaufania władz i z danego państwa powinna wyjechać.

Per testamentum Na mocy testamentu.

Pluralia tantum Rzeczowniki używane tylko w liczbie mnogiej, np. sanki.
Plus minus Mniej więcej.

Post factum Po dokonanym czynie; po fakcie.

Primo voto Z pierwszego ślubu (małżeństwa).

Primus inter pares Pierwszy między równymi. Pierwszy wśród równych.

Pro et contra Za i przeciw.

Pro forma Dla formy; dla pozorów.

Pro futuro Dla przyszłości.

Pro memoria Dla pamięci.

Pro patria Dla ojczyzny.

Pro publico bono Dla dobra publicznego.

Q

Qui(d) pro quo? Co zamiast czego?

Q.e.d. = Quod erat demonstrandum Co było do udowodnienia.

Quodlibet Co się podoba, cokolwiek; przedstawienie złożone z różnych urywków.

Quorum (praesentia sufficit) Których (obecność wystarczy); Liczba członków jakiegoś zgromadzenia niezbędna do prowadzenia obrad bądź uprawomocnienia wyborów, uchwał.

R

Rec. = Recensuit Oceniał.

Reductio ad absurdum Sprowadzenie do niedorzeczności (*gdy twierdzenie jest fałszywe, to przez kolejną serię wnioskowań doprowadza do niedorzeczności*).

Requiem Odpoczynek (*nazwa mszy żałobnej pochodząca od pierwszego słowa tekstu tej mszy*).

R.I.P. = Requiescat in pace! Niech odpoczywa w spokoju!

Roma locuta, causa finita Rzym orzekł, sprawa zakończona; *Gdy Watykan wydał ostateczną decyzję, nie ma od niej odwołania. (Św. Augustyn)*

Rp. = Recipe! Weź! (*napis na receptach; stąd ich nazwa*).

S

Saeculum obscurum Ciemny wiek (o średniowieczu, zwłaszcza o X wieku).

Senior Starszy.

Sensus communis Powszechny pogląd; zdanie ogółu.

Sensu largo (lato) W szerokim znaczeniu.

Sensu stricto W ścisłym znaczeniu.

Sic! Tak! Właśnie tak! (*Wzmacniająca uwaga napisana po wyrazie czy zwrocie stwierdzająca, że tak właśnie został napisany oryginalny tekst, że często dziwnie zapisany wyraz czy zwrot to nie pomyłka*).

Signum temporis Znak czasu.

Sit tibi terra levis! Niechaj Ci ziemia lekką będzie!

Spiritus movens Duch poruszający; *sprężyna działania*.

Status nascendi Stan powstawania, rodzenia się.

Status quo Stan, w którym jest; *stan aktualny*.

Stricte Ściśle, dokładnie.

Sua sponte Z własnej woli, z własnego odruchu; *spontanicznie*.

Sui generis Swego rodzaju; swoistego typu.

Summa summarum Suma sum; całkowite podsumowanie.

Sursum corda! W górę serca!

T

Tabula rasa Wyczyszczona tablica; czysta, niezapisana tablica (*Według Locke'a taka jest dusza człowieka w chwili rodzenia się*).

Tempus fugit Czas ucieka.

Terra incognita (ignota) Ziemia niepoznana (nieznana).

U

Ultima ratio Ostateczny argument. Racja ostateczna.

Ultima Thule Najdalsza wyspa Thule (Kres czegoś, ostateczna granica; także: śmierć. Wergiliusz, Georgiki I, 30).

Una voce Jednym głosem, jednogłośnie.

Universitas (Litterarum) Ogół nauk; Uniwersytet.

Unus pro multis Jeden za wielu.

Urbi et orbi Miastu (czyli Rzymowi) i światu (*błogosławieństwo papieskie*).

V

Vacat Miejsce jest wolne.

Vade mecum! Chodź ze mną! *Nazwa podręcznika, z którym się stale przebywa; poradnik.*

Vae mihi! Biada mi!

Vanitas vanitatum et omnia vanitas! Marność nad marnościami i wszystko marnością! (*Księga Eklezjastes I, 2*)

Varia Rozmaitości.

Vel Lub.

Verbum nobile Słowo szlacheckie; *słowo honoru*.

Verte! Odwróć kartkę!

Veto! Nie pozwalam, zabraniam; *Sprzeciw*.

V. = Vide! Patrz! Zobacz!

Vis maior Siła wyższa (np. zrządzenie losu, ale też żywioł, huragan).

Vis vitalis Siła życiowa, żywotność.

Vivant! Vivat! Niech żyją! Niech żyje!

Volens nolens Chcąc, nie chcąc.

Vox clamavi in deserto Głos wołającego na pustyni (puszczy) (*O Janie Chrzcicielu. Ew. Mat. 3, 3*).

Vox populi, vox Dei Głos ludu jest głosem Boga (*Zasada demokracji*).

Vox unius, vox nullius Głos jednego to głos żadnego; *Jeden głos to żaden głos*.